

Dysfunkcje komunikacji rodzinnej jako przedmiot inkryminacji na gruncie Kodeksu karnego

Dysfunctions of family communication as an object of incrimination under the Criminal Code

Olga Pankalla^a, Andrzej Pankalla^b

^a Mgr Olga Pankalla, <https://orcid.org/0000-0001-7115-2296>,

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

^b Prof. ucz. dr hab. Andrzej Pankalla, <https://orcid.org/0000-0002-9138-6185>,

Instytut Psychologii Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Abstrakt: Komunikacja – jako przekaz informacji (komunikatu) między ludźmi, jest istotnym elementem życia rodzinnego. Podkreślić należy interpersonalność – relacyjność komunikacji rodzinnej oraz systemowość – funkcjonowanie jednostki w ramach podsystemów: mąż – żona, rodzic – dziecko oraz dziecko – dziecko. Realia życia codziennego, w tym wspólne zamieszkiwanie członków rodziny, implikują częstotliwość, intensywność i regularność procesów komunikacyjnych. Komunikacja nieprawidłowa wiąże się z zakłóceniami funkcjonowania rodziny. Skrajnym przejawem takich zakłóceń – dysfunkcji, będzie popełnianie czynów zabronionych. Celem artykułu jest określenie i scharakteryzowanie najważniejszych prawno-karnych aspektów dysfunkcji komunikacji w rodzinie – z perspektywy prawa karnego materialnego. Komunikacja rodzinna może być elementem czynności sprawczej przestępstw na gruncie Kodeksu karnego. Wymienić należy w szczególności przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece: bigamię (art. 206 k.k.), znęcanie się (art. 207 k.k.) i rozpijanie małoletniego (art. 208 k.k.), oraz przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu – zabójstwo eutanatyczne (art. 150 k.k.). Przedmiotem postępowań będą: oświadczenia woli osób wstępujących w związek małżeński (przestępstwo bigamii), groźby, zastraszanie i ubliżanie, realizowane przez sprawców znęcania się; naklanianie małoletnich do spożywania alkoholu (przez rodziców lub opiekunów prawnych), a także żądania i prosby, których przedmiotem jest wola zakończenia życia (w przypadku zabójstwa eutanatycznego). Istotny prawno-karnie jest kontekst oraz relacje nadawcy z odbiorcą – szczególnie mąż (ojciec) jako nadawca w procesie komunikacyjnym mąż – żona i rodzic – dziecko. Intensywność, trwałość i częstotliwość procesów komunikacji rodzinnej, wynikające ze wspólnego zamieszkiwania i innych realiów życiowych, wpływają na specyfikę inkryminowanych czynów. Analiza komunikacji rodzinnej może mieć wpływ na uznaniu oskarżonego za winnego lub na kwalifikację prawną czynu. Jako przykład należy wskazać problematykę określenia komunikatu jako żądania lub prosby w przypadku konieczności rozstrzygnięcia czy popełnione zostało zabójstwo eutanatyczne.

Słowa kluczowe: komunikacja, prawo karne, rodzina

Abstract: Communication—as the transmission of information (message) between people, is an essential element of family life. The interpersonal—relationality of family communication and the systemicity—the functioning of the individual within the subsystems husband-wife, parent-child and child-child should be emphasized. The realities of everyday life, including the cohabitation of family members, imply the frequency, intensity and regularity of communication processes. Abnormal communication implies disruptions in the functioning of the family. An extreme manifestation of such disruptions will be the committing of criminal offences. The aim of the article is to identify and characterize the most important criminal-law aspects of family communication—from the perspective of substantive criminal law. Family communication may be an element of the causative activity of crimes under the Criminal Code. In particular, it is necessary to mention crimes against the family and custody: bigamy (article 206 of the Criminal Code), domestic violence (article 207 of the Criminal Code) and debauching a minor (article 208 of the Criminal Code), as well as a crime against life and health—euthanasia (article 150 of the Criminal Code). The subjects of proceedings will be: declarations of intent by people entering into a marriage (the crime of bigamy); threats, bullying and insults carried out by perpetrators of domestic violence; incitement of minors to consume alcohol (by parents or legal guardians), as well as demands and requests whose object is the will to end life (in the case of euthanasia). Criminally relevant is the context and the relationship of the communication participants—especially the husband (father) as sender in the husband-wife and parent-child communication process. The intensity, persistence and frequency of family communication processes, resulting from cohabitation and other life realities, affect the specificity of the incriminated actions. The analysis of family communication may influence the finding of the accused guilty or the legal qualification of the action. As an example, consider the problem of defining a communication as a request or demand when it is necessary to decide whether the crime of euthanasia has been committed.

Keywords: communication, criminal law, family

Wprowadzenie

Komunikację rozumieć możemy jako przekaz informacji (komunikatu) w relacji między ludźmi (Bejma, 2014). Wyróżnia się sześć głównych elementów procesu komunikacji: kontekst (warunki procesu komunikacji), uczestników (nadawcę i odbiorcę komunikatu), komunikat (przekaz między nadawcą i odbiorcą o charakterze dwupoziomym: treściowym i relacyjnym), kanał (drogę przekazu), szumy (źródła zakłóceń przekazu) i wreszcie sprzężenie zwrotne (reakcja odbiorcy na komunikat) (Bejma, 2014; Filipiak, 2004). Co wspólnego ma komunikacja z rodziną? Wskazuje się, że komunikacja stanowi istotny element życia rodzinnego i pozwala na budowanie relacji między małżonkami, rodzicami i dziećmi, rodzeństwem. To właśnie interpersonalność – relacyjność między nadawcą i odbiorcą, wskazywana jest jako podstawowa cecha komunikacji rodzinnej (Matyjas, 2017).

Innymi cechami komunikacji rodzinnej będą intensywność, trwałość i częstotliwość interakcji osobowych, występujące z uwagi na kontekst – zwłaszcza wspólne zamieszkiwanie członków rodziny oraz łączące ich zależności czy więzi emocjonalne (Matyjas, 2017). Podkreślenia wymaga również systemowość komunikacji – funkcjonowanie jednostki podporządkowane jest różnorodnym interakcjom z członkami rodziny. Wyodrębnić można podsystemy: małżeński (mąż – żona), rodzicielski (rodzic – dziecko) oraz rodzeństwa (dziecko – dziecko), wpływające na siebie wzajemnie (Harwas-Napierała, 2006), tworzące hierarchię wartości (Komorowska-Pudło, Sameluk, 2022).

Jednym z podstawowych punktów odniesienia tekstu jest subdyscyplina określana mianem psychologii rodziny, zajmująca się badaniem relacji interpersonalnych osób będących w związkach kohabitacyjnych, jednak wybitni famiolodzy (m.in. de Barbaro, 1999; Braun-Gałkowska, 2018; Ryś, 2020) zwracają uwagę na główny nurt badań i szczególnie uwzględnienie namysłu i emfazy na związki formalne, czyli na badania podstawowej grupy/komórki społecznej, na

której opiera się społeczeństwo, budowanej w wyniku zawarcia związku małżeńskiego¹. W ramach tej subdyscypliny, istnieje wiele konceptualizacji rodziny, jedną z ważnych od wielu lat i stosowanych także w tym tekście jest ujęcie systemowe i komunikacyjne, gdzie akcentuje się „duchowe zjednoczenie szczupłego grona osób skupionych we wspólnym ognisku domowym aktami wzajemnej pomocy i opieki, oparte na wierze w prawdziwą lub domniemaną łączność biologiczną, tradycję rodzinną i społeczną” (Jakubiec, 2011, s. 7). Podejście to zwraca uwagę na wagę rozumienia rodziny w kategoriach funkcjonalnych i aksjologicznych, ujmuje też rodzinę w jej wymiarze relacyjnym i interpersonalnym². Szczególnym namysłem obdarzony został tu aspekt komunikacyjny tych relacji interpersonalnych. Komunikacja otwarta, jasna, umożliwiająca prawidłowy przebieg procesów informacyjnych jest, jak zaznacza Barbara Harwas-Napierała, kluczowym czynnikiem odróżniającym „rodziny zdrowe od takich, które przejawiają znaczny stopień zakłóceń funkcjonowania” (Harwas-Napierała, 2006, s. 221). W tekście traktować będziemy dysfunkcje, za Harwas-Napierałą, jako zakłócenia funkcjonowania rodziny – w aspekcie komunikacyjnym.

Bariery utrudniające komunikację rodzinną to m. in. rozkazywanie, komenderowanie i zarządzanie czy perswadowanie i moralizowanie (Matyjas, 2017). Jeżeli utrudnienia w komunikacji rodzinnej wiążą się z zakłóceniami funkcjonowania rodziny – to wiążą się także ze skrajnym ich przejawem – popełnianiem czynów zabronionych na gruncie polskiego prawa karnego. Procesy dysfunkcyjne – pozbawione otwartości, zawierające bariery komunikacyjne, o charakterze silnie perswazyjnym, mogą być inkryminowane ustawowo jako czynności sprawcze przestępstw popełnianych za pomocą języka lub wypowiedzi.

Jeżeli komunikacja rodzinna może być elementem czynności sprawczej przestępstwa, to członkowie rodziny wezmą udział w procesie karnym. Rodzina

¹ Rodzina jest podstawową wartością w kulturze polskiej ze względu na silną tradycję chrześcijańską, a nawet przedchrześcijańską, bowiem wzory kultury słowiańskiej wskazują na to, iż była kulturą rodową (rodzina – etymologicznie od słowa ród) (Pankalla, Kośnik, 2018).

² Ważną funkcję integracyjno-komunikacyjną pełnią także mity rodzinne (por. Pankalla, 2000).

może być zarówno uczestnikiem, jak i przedmiotem komunikacji w procesie. Członkowie rodziny – uczestnicy procesu – pełnią określone role i formułują wypowiedzi jako świadkowie, oskarżeni czy pokrzywdzeni. Wykonawcy prawa (sędzia, obrońcy, prokuratorzy) również w tej komunikacji uczestniczą. Komunikują się z rodziną – ale także o rodzinie. Czynią bowiem (i przedstawiają w formie wypowiedzi na sali sądowej) ustalenia faktyczne o relacjach rodzinnych, a czasem wręcz narracje o rodzinnej przestępczości (np. Cotterill, 2003; Weare, 2017).

Badając komunikację rodzinną w prawie karnym, przyjąć można przede wszystkim dwojaką perspektywę: prawa materialnego i prawa procesowego. Celem artykułu jest próba określenia i scharakteryzowania najważniejszych prawno-karnych aspektów dysfunkcji komunikacji rodzinnej – przyjmując perspektywę prawa materialnego. Prawo karne materialne – jak wskazuje Gardocki, jest dziedziną prawa określającą m. in. czyny będące przestępstwami oraz zasady odpowiedzialności karnej (także kary, środki karne i środki zabezpieczające) (Gardocki, 2019). W artykule szczególny nacisk położony zostanie na inkryminację dysfunkcji komunikacji rodzinnej (szczególnie w podsystemach: mąż – żona oraz rodzic – dziecko) na gruncie ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny³.

1. Dysfunkcje komunikacji rodzinnej – przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece

Komunikacja rodzinna może być elementem czynności sprawczej wielu przestępstw. W Kodeksie karnym wyodrębniono rozdział XXVI – „Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece”, podporządkowany rodzinie jako dobru chronionemu. W rozdziale wymienione zostały następujące przestępstwa: bigamia (art. 206 k.k.), znęcanie się (art. 207 k.k.), rozpijanie małoletniego (art. 208 k.k.), uchylanie się od alimentów (art. 209 k.k.), porzucenie (art. 210 k.k.),

uprowadzenie (art. 211 k.k.), organizowanie adopcji wbrew przepisom ustawy (art. 211a k.k.). Komunikacja jako istotny element czynności sprawczej wystąpić może w szczególności w przypadku: bigamii, znęcania się, rozpijania małoletniego.

1.1. Bigamia

Przestępstwo bigamii zdefiniowane zostało w artykule 206 Kodeksu karnego: „Kto zawiera małżeństwo, pomimo że pozostaje w związku małżeńskim, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.” W doktrynie wskazuje się, że celem prawno-karnego zakazu bigamii jest ochrona rodziny: „Małżeństwo (...) legalnie zawarte między kobietą a mężczyzną daje podstawę (...) do zapoczątkowania samodzielnego, odrębnego ognia struktury społecznej, jaką jest właśnie rodzina. (...) ustawodawca, chroniąc sam fakt legalności zawarcia związku małżeńskiego, chroni tym samym zapoczątkowanie komórki rodzinnej” (Hypś, 2023a; Tobis, 1980). Bigamia uznawana jest za tzw. przestępstwo popełniane przez wypowiedź, polegające na złożeniu oświadczeń woli o wstąpieniu w związek małżeński (Demenko, 2021).

Aspekt komunikacyjny czynności sprawczej kształtuje się następująco. W procesie komunikacji występują uczestnicy, będący jednocześnie nadawcami i odbiorcami komunikatów. Są to dwie osoby chcące wstąpić w związek małżeński (kobieta i mężczyzna), a także urzędnik stanu cywilnego lub duchowny. Indywidualny charakter przestępstwa implikuje fakt, że przynajmniej jeden z uczestników chcących wstąpić w związek małżeński pozostaje w chwili procesu komunikacji w ważnym związku małżeńskim z inną osobą (w świetle prawa polskiego). Jako element kontekstu można określić np. miejsce procesu komunikacji (urząd stanu cywilnego – w przypadku zawarcia małżeństwa cywilnego, lub też kościół katolicki albo siedziba innego związku wyznaniowego – w przypadku zawarcia małżeństwa konkordatowego).

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138) – dalej stosowane będą zamiennie: nazwa skrócona – Kodeks karny lub skrót – k.k.

Dwoje uczestników składa oświadczenia woli o wstąpieniu w związek małżeński. Czasem popełnienia przestępstwa jest moment złożenia oświadczeń woli – czyli przekazu komunikatów o funkcji sprawczej (performatywnej), powodujących zmianę stanu prawnego i jednocześnie powstanie skutku przestępnego – zawarcie małżeństwa. Bigamia jest bowiem przestępstwem jednorazowym (sekundowym) (Hypś, 2023a) – penalizowany jest proces komunikacji (przekaz komunikatów – złożenie oświadczeń woli), a nie trwający stan małżeństwa. Małżeństwo bigamiczne (drugie) pociąga bowiem za sobą skutki prawne i funkcjonuje do momentu unieważnienia (Hypś, 2023a).

1.2. Znęcanie się

Przestępstwo znęcania się, zdefiniowane w artykule 207 Kodeksu karnego, uważane jest za podstawowy instrument zwalczania przemocy w rodzinie (Hypś, 2023b). Do złożonego przedmiotu ochrony zaliczyć trzeba rodzinę, prawidłowe jej funkcjonowanie i wychowanie młodzieży, a w zależności od formy czynu – także wolność i cześć oraz życie i zdrowie człowieka (Kosonoga, 2023). Sąd Najwyższy podkreślił, że przestępstwo godzi w całość rodziny, utrudniając lub nawet uniemożliwiając jej rozwój⁴. Art. 207 § 1 Kodeksu karnego precyzuje, że: „Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.” Specyfika strony przedmiotowej znęcania się oznacza „zazwyczaj zachowanie złożone z jedno- lub wielorodzajowych pojedynczych czynności naruszających różne dobra i systematycznie powtarzających się”⁵.

Komunikacja rodzinna może być elementem czynności sprawczej znęcania się w wymiarze psychicznym. Wskazane podstawowe cechy komunikacji rodzinnej – intensywność, trwałość, częstość

interakcji osobowych, charakteryzują także stronę przedmiotową przestępstwa. Wspólne zamieszkiwanie czy bliski kontakt sprawcy z pokrzywdzonym to czynniki umożliwiające częste, wielokrotne, cykliczne procesy komunikacji. Uczestnikami procesu komunikacji będą w szczególności małżonkowie oraz dzieci. Komunikaty, kierowane przez sprawców do ofiar (często – przez małżonka (ojca) do żony i dzieci), zawierają wiele barier blokujących prawidłową komunikację i wpływających negatywnie na odbiorcę. Istotne wydają się być bariery komunikacyjne takie jak ostrzeganie, upominanie, groźby (Matyjas, 2017). Komunikaty kierowane przez sprawców do ofiar występują łącznie z następującymi zachowaniami inkryminowanymi: wielokrotnym krzyżeniem na pokrzywdzonego, kierowaniem słów wulgarnych i wyzywaniem⁶; lżeniem, wyszydzeniem i ubliżaniem⁷; grożeniem przestępstwem lub porzuceniem, okazywaniem pogardy, lekceważeniem, straszeniem, awanturowaniem się, wzbudzaniem trwogi przed śmiercią (Kosonoga, 2023); grożeniem użycia noża⁸.

Jako przykład aspektu komunikacyjnego w przestępstwie znęcania się, podać można sprawę prowadzoną przez Sąd Okręgowy w Łodzi. W wyroku opisano systematyczność i wielokrotność komunikatów kierowanych przez sprawcę do pokrzywdzonej – żony: „Znajdując się pod wpływem alkoholu oskarżony zupełnie nie kontrolował swoich poczynań, systematycznie wszczynając awantury domowe, podczas których ubliżał pokrzywdzonej, kierując pod jej adresem słowa powszechnie uznane za obelżywe, w tym samym tonie zarzucał jej niewierność małżeńską, krytykował jej wygląd, używając obraźliwych i krzywdzących epitetów, wyganiał żonę z domu twierdząc, że wszystko należy do niego. Wymienione postaci jego inkryminowanych działań w obiektywnej ocenie stanowiły dla pokrzywdzonej znaczącą dolegliwość, powodując cierpienie natury psychicznej, czego wszak skarżący nie negował”⁹.

4 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 1974 r., I KRN 33/74, OSNKW 1975, Nr 3–4, poz. 38.

5 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2000 r., WA 37/00, Legalis.

6 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 października 2019 r., II AKa 455/19, OSAKat 2020, Nr 2, poz. 11.

7 Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie z dnia 30 października 2019 r., III K 721/17 (orzeczenie nieprawomocne).

8 Postanowienie Sądu Rejonowego w Oleśnicy z dnia 19 maja 2014 r., I Ns 283/14.

9 Wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 4 grudnia 2018 r., V Ka 1044/18.

1.3. Rozpijanie małoletniego

Penalizacja przestępstwa rozpijania małoletniego (art. 208 k.k.) ma na celu ochronę prawidłowego rozwoju młodzieży – z czym, jak wskazuje literatura przedmiotu, wiąże się ochrona prawidłowego funkcjonowania rodziny, a szczególnie jej funkcji opiekuńczo-wychowawczej (Hypś, 2023c). Małoletni pozostają bowiem pod opieką rodziców lub opiekunów prawnych, którzy powinni kierować się określonymi standardami podczas procesu wychowywania – m. in. zapewnić dzieciom wolność od substancji uzależniających. Przestępstwo zdefiniowane zostało następująco w Kodeksie karnym: „Kto rozpija małoletniego, dostarczając mu napoju alkoholowego, ułatwiając jego spożycie lub nakłaniając go do spożycia takiego napoju, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.” Sąd Najwyższy zaznaczył, że choć możliwe jest wypełnienie znamion czynu poprzez jednorazowe działanie sprawcy, to wydaje się oczywiste, że najczęściej wymagane będzie działanie wielokrotne¹⁰. Czynność sprawcza przestępstwa rozpijania małoletniego, będzie miała zatem (z reguły) charakter wieloczynowy.

Aspekt komunikacyjny czynności sprawczej dotyczyć będzie zwłaszcza nakłaniania małoletniego do spożycia alkoholu. Podobnie jak w przypadku przestępstwa znęcania się, intensywność, trwałość i regularność interakcji osobowych w komunikacji rodzinnej sprzyja realizacji tego przestępstwa przez sprawcę. Przestępstwo ma charakter powszechny – czyli może zostać zrealizowane przez dowolną osobę, która nie musi być członkiem rodziny małoletniego pokrzywdzonego. Kontekst procesu komunikacyjnego (wspólne zamieszkiwanie, regularne kontakty), sprawia, że rozpijanie dokonywane jest często właśnie przez rodzica lub opiekuna dziecka. Uczestnikami procesu komunikacji będzie zatem sprawca (np. rodzic) oraz małoletni pokrzywdzony.

Komunikat przekazywany przez sprawcę (nakłanianie jako element strony przedmiotowej) ma na celu realizację funkcji perswazyjnej. Anna Demenko zaznacza, że: „zakres zachowań, które mogą być uznane za nakłanianie jest niezwykle szeroki, forma nakłaniania może być bowiem dowolna – może być

to zarówno słowo, jak i gest, czy jakakolwiek inna czynność, które zostaną jednak rozpoznane jako pewien komunikat (...) kluczowym jest przy tym kontekst oraz stosunki między nadawcą i odbiorcą” (Demenko, 2021). W doktrynie wskazuje się także, iż nakłanianie wpływa na wolę małoletniego dziecka: „w kierunku przełamania jego oporów psychicznych i skłonienia lub wywołania u niego przekonania do decyzji spożywania alkoholu” (Hypś, 2023c). Może przybrać formę „namowy, prośby, zachęty, polecenia, a także zmuszenia (...)” (Hypś, 2023c). Ponownie można odnieść realizację przestępstwa do kategorii barier w komunikacji rodzinnej. W procesie komunikacyjnym „nakłaniania” mogą wystąpić np. bariery: rozkazywania, komenderowania, zarządzania; perswadowania, wygłaszania kazań, moralizowania; czy też dyktowania rozwiązania, podsuwania propozycji, radzenia (za: Matyjas, 2017).

2. Dysfunkcje komunikacji rodzinnej – przestępstwo zabójstwa eutanatycznego

Przykładem przestępstwa kodeksowego z innego rozdziału, w przypadku którego komunikacja rodzinna może być istotnym elementem czynności sprawczej, będzie przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu – zabójstwo eutanatyczne (art. 150 k.k.). Wskazuje się, że przedmiotem ochrony jest w tym przypadku przede wszystkim życie ludzkie – które, jako wartość niezbywalna, niezależne jest nawet od woli darczyńcy (Kokot, 2023). Art. 151 §1 Kodeksu karnego stanowi: „Kto zabija człowieka na jego żądanie i pod wpływem współczucia dla niego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.” Uprzywilejowanie zabójstwa eutanatycznego w stosunku do przestępstwa zabójstwa z art. 148 k.k. wynika z sytuacji, w której znalazł się sprawca. Współczucie do osoby, która żąda dokonania czynu – na przykład znajdując się w stanie ciężkiej choroby, może spowodować, że sprawca zdecyduje się wypełnić jej wolę – szczególnie, jeżeli jest to członek rodziny. Tego rodzaju konflikt wartości może mieć miejsce

¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2007 r., IV KK 472/06, OSNwSK 2007, Nr 1, poz. 621.

zwłaszcza wtedy, gdy sprawcę łączy bliska relacja z ofiarą. Wskazuje się, że na powstanie współzucia (jako motywu zabójstwa), istotny wpływ będzie miała jakość więzi emocjonalnej wynikającej ze stosunku pokrewieństwa (Kokot, 2023).

Interpersonalność (relacyjność) procesu komunikacji rodzinnej może odegrać zatem kluczową rolę w podjęciu decyzji o dokonaniu czynności sprawczej. Uczestnikami procesu komunikacji będą: ofiara (żądanca pozbawienia jej życia) oraz sprawca (kierujący się współzuciem). Wskazuje się, że komunikat ofiary powinien mieć charakter słowny – ustny lub pisemny (Kokot, 2023). Kanałem (drogą przekazu) mogą być: rozmowa bezpośrednia lub telefoniczna, wiadomość pisemna, list czy e-mail.

Żeby znamiona czynu zostały wypełnione, komunikat ofiary należy uznać za żądanie, charakteryzujące się kategorią jednostronnością¹¹. Realizowana będzie zatem silnie perswazyjna funkcja komunikatu – „żądanie, w przeciwieństwie do zgody, a nawet prośby pokrzywdzonego, zawiera element presji na psychikę jego adresata”¹², i bliskie jest rozkazowi lub poleceniu (Kokot, 2023).. Kategoryzacja komunikatu ofiary jako żądania lub prośby ma wpływ na kwalifikację prawną czynu – na przykład na uznanie czynu nie za zabójstwo eutanatyczne, a za zabójstwo z art. 148 Kodeksu karnego, zagrożone wyższym wymiarem kary. Wydaje się, że jednoznaczne określenie komunikatu ofiary jako żądania lub prośby jest zadaniem trudnym i wymagać może w wielu sprawach karnych powołania biegłego z zakresu językoznawstwa.

Jednoznacznego rozróżnienia między prośbą a żądaniem dokonano w sprawie prowadzonej przez Sąd Apelacyjny w Białymstoku. Sąd stwierdził, że ofiara wielokrotnie wyrażała wolę śmierci i kierowała komunikat do męża – ale „jedynie” w formie prośby, a nie żądania: „Faktem jest, że pokrzywdzona była zdecydowana na pozbawienie życia i z taką prośbą zwróciła się do oskarżonego. Nie znaczy to jednak, iż każda wyrażona przez ofiarę wola śmierci może być uznana za takie „żądanie”, w rozumieniu przepisu art. 150 § 1 KK (...). Wolę samobójstwa pokrzywdzona

wielokrotnie wyrażała oskarżonemu i została ona zaakceptowana przez niego. Według uzgodnień mieli dokonać samobójstwa wspólnie. Sporządzili razem listy pożegnalne do syna A.G., sąsiadów – małżeństwa Ł. oraz do policji, ustalili sposób pozbawienia życia pokrzywdzonej. Stwierdzić jednak należy, i wynika to z ustaleń sądu, w tym wyjaśnień oskarżonego (...), że były to jedynie wyrażone „prośby” pokrzywdzonej pozbawienia jej życia, które zdaniem Sądu Apelacyjnego nie były „żądaniem” o jakich mowa w art. 150 § 1 KK (...)¹³.

Wnioski

Komunikacja rodzinna jest przedmiotem prawa karnego materialnego. W Kodeksie karnym znaleźć można przestępstwa związane ściśle ze specyfiką dysfunkcyjnej komunikacji w rodzinie. Inkryminacja aspektu komunikacyjnego występuje w przypadku takich przestępstw przeciwko rodzinie i opiece, jak m. in.: bigamia (art. 206 k.k.), znęcanie się (art. 207 k.k.) i rozpijanie małoletniego (art. 208 k.k.). Komunikacja rodzinna może także wpływać na czynność sprawczą przestępstw o innym przedmiocie ochrony – na przykład zabójstwa eutanatycznego, godzącego w życie człowieka. Przedmiotem postępowań karnych są w szczególności oświadczenia woli osób wstępujących w związek małżeński oraz komunikaty realizujące funkcję perswazyjną – groźby, nakłanianie, prośby, żądania.

Zaznaczyć warto, że kluczowe cechy komunikacji rodzinnej – relacyjność, intensywność, trwałość i częstotliwość interakcji, to także cechy czynności sprawczych szkodliwych społecznie przestępstw godzących w rodzinę: znęcania się i rozpijania małoletniego. Wyróżnić należy tutaj dwa istotne, karnoprawne aspekty dysfunkcyjnej komunikacji rodzinnej: kontekst i relację nadawcy z odbiorcą w podsystemach mąż – żona oraz rodzic – dziecko. To właśnie procesy komunikacji między małżonkami oraz między rodzicami i dziećmi, a także wspólne zamieszkiwanie, bliski kontakt oraz specyfika więzi

11 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 13 maja 2014 r., II AKa 72/14, KZS 2014, Nr 9, poz. 41.

12 Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 19 grudnia 2014 r., II AKa 267/14, KZS 2015, Nr 6, poz. 89.

13 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 21 marca 2018 r., II AKa 21/18, Legalis.

życiowych i emocjonalnych, prowadzą w rodzinie do wskazanych czynów zabronionych. Analiza komunikacji rodzinnej w postępowaniu karnym może także decydować o uznaniu oskarżonego za winnego lub o kwalifikacji prawnej czynu. Jako przykład należy

wskazać problematykę określania komunikatu jako żądania lub prośby. Podjęcie decyzji przez sąd może w takiej sprawie wpłynąć na kwalifikację czynu jako zabójstwa lub zabójstwa eutanatycznego – a tym samym na wymiar kary.

Bibliografia

- Barbaro, B. de (red.) (1999). *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Braun-Gałkowska, M. (2008). *Psychologia domowa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Bejma, U. (2014). Komunikacja interpersonalna a konflikty w rodzinie. *Studia nad Rodziną*, 1(34), 157-172. <https://doi.org/10.21697/snr.2014.34.1.10>.
- Cotterill, J. (2003). *Language and Power: A linguistic analysis of the O.J. Simpson trial*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Demienko, A. (2021). *Przestępstwa popełniane przez wypowiedź*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Filipiak, M. (2004). *Homo Communicans. Wprowadzenie do teorii masowego komunikowania*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Gardocki, L. (2019). *Prawo karne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Harwas-Napierała, B. (2006). Komunikacja w rodzinie ujmowana jako system w relacji rodzice – dzieci. *Roczniki Socjologii Rodziny*, tom XVII, 221-233.
- Hypś, S. (2023a). Art. 206 KK. (W:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 117-221*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Hypś, S. (2023b). Art. 207 KK. (W:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 117-221*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Hypś, S. (2023c). Art. 208 KK. (W:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 117-221*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Jakubiec, S. (2011). *Mediacje jako metoda pracy z rodziną*. Kraków: Wydawnictwo WSFP Ignatianum.
- Kokot, R. (2023). Art. 150 KK. (W:) R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Komorowska-Pudło, M., Sameluk, A. (2022). Communication between parents and their adult children's value system. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 1(49), 89-98. <https://doi.org/10.34766/fetr.v49i1.1057>
- Kosonoga, J. (2023). Art. 207 KK. (W:) R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Matyjas, B. (2017). Komunikacja w rodzinie – modele, style, bariery. *Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy, Nauki Społeczne*, 4(24), 38-49.
- Pankalla, A. (2000). *Psychologia mitu. Kultury tradycyjne a współczesność*. Warszawa: Eneteia.
- Pankalla, A., Kośnik, K.K. (2018). *Indygeniczna psychologia Słowian. Wprowadzenie do realnej nauki o duszy*. Kraków: Universitas.
- Pankalla, O. (2022). Językoznawstwo sądowe w polskim postępowaniu karnym. (W:) A.S. Dyszak, K. Kołatka (red.), *Polszczyzna w różnych jej aspektach. Miscellanea lingwistyczne i varia*, 169-185. Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW.
- Ryś, M. (2020). *Poczucie własnej wartości i odporność psychiczna osób wzrastających w różnych systemach rodzinnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Tobis, A. (1980). *Główne przestępstwa przeciwko rodzinie: charakterystyka prawna i skuteczność kary pozbawienia wolności*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Weare, S. (2017). Bad, Mad or Sad? Legal Language, Narratives, and Identity Constructions of Women Who Kill their Children in England and Wales. *International Journal for the Semiotics of Law-Revue internationale de Sémiotique juridique*, 30, 201-222. <https://doi.org/10.1007/s11196-016-9480-y>